

IN DE KUNSTZAAL
VAN
SAVOY-HOMANN

11 t/m 19 Oct. 1941

PRIMITIEVE PLASTIEK
EN
MODERN TEEKENWERK
VAN

B^K_K

B^K_K

BALI

BANDOENGSCHE KUNSTKRING

Eere-Voorzitter : N. Beets, Burgemeester van Bandoeng.

PRIMITIEVE BALISCHE PLASTIEK

EN

MODERNE BALISCHE TEEKENINGEN

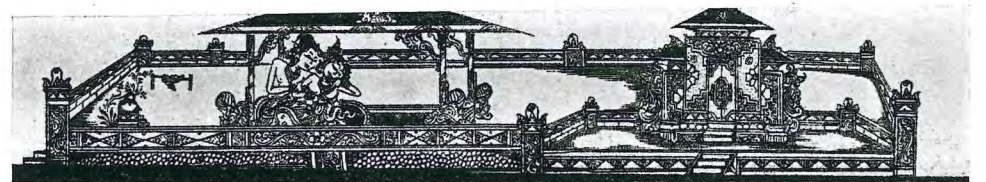
voor den Bandoengschen Kunstkring
bijeengebracht door de
WERKGROEP OEOED

Tentoongesteld in de kunstzaal van Savoy-Homann
van Zaterdag 11 tot en met Zondag 19 October 1941 ;
den eersten dag van 5.30 tot 8 uur, daarna
dagelijks van 9 tot 12 en 5 tot 8 uur.

Prijs van dezen catalogus f 0,25

Voor eventueelen aankoop
wende men zich tot de toe-
zichthoudende personen.
Een stuk wordt eerst als ver-
kocht beschouwd, wanneer
zulks is ingeschreven in het
aanwezige register, en kan
dan op het sluitingsuur der
tentoonstelling worden afge-
haald.

Na de tentoonstellingen van Balische kunst en kunstnijverheid in 1936 en 1938, komt de Bandoengsche Kunstkring thans met een derde expositie, welke primitieve plastieken combineert met moderne teekeningen en schilderijen, terwijl producten van kunstnijverheid deze maal ontbreken.

De Balische kunst heeft inmiddels op het herhaalde tentoonstellingen in Nederlandsch-Indië, door de exposities van de collectie Bonnet in Amsterdam en Den Haag, door inzendingen op de Internationale Koloniale Tentoonstelling te Parijs en de Internationale Tentoonstelling te New-York, haar betekenis getoond, zoodat wij verheugd zijn wederom een rijke collectie te kunnen laten zien.

Bijzonderen dank is ons Bestuur verschuldigd aan den Heer R. Bonnet, die deze collectie bijeen bracht en die wederom, als in 1936, een deel van zijn persoonlijk bezit te onzer beschikking stelde.

Gaf de catalogus van 1936 een uitvoerig opstel van R. Bonnet over De Herleving der Beeldende Kunst in Zuid-Bali, die van 1938 een karakteristiek van de Hedendaagsche Balische Schilder- en Beeldhouwkunst van de hand van H. F. E. Visser, thans publiceeren wij een opstel over de Plaats van de Kunst en den Kunstenaar in de Balische Samenleving vertaald uit het gelijknamige hoofdstuk van de monographie van M. Covarrubias: Island of Bali (New-York, 1938), waarvan wij de lezing iederen belangstellende kunnen aanbevelen.

Ook de omslagteekening, tjili's geschilderd op een offerkoek uit Selat, is afkomstig uit hetzelfde werk. De tjili is een der meest typische Balische symbolen, dat mogelijk oorspronkelijk in verband stond met de godinnen van de rijst en de vruchtbaarheid, Dewi Sri en Dewi Melanting, thans echter een uitsluitend abstract-ornamenteel karakter schijnt te hebben.

De vignetten werden ontleend aan de fraaist geïllustreerde lontar, het Darmo Lelangon, waarvan een copie ons welwillend werd afgestaan door de Kirtya Lieftrinck-van der Tuuk te Singaradja, welk instituut ik hierbij den dank van ons Bestuur moge overbrengen.

Voor het Bestuur van de B. K. K.

W. Bongers.

DE KUNSTGESCHIEDENIS VAN BALI loopt parallel aan de geschiedenis van het eiland.

Omtrent de pre-hindoese periode is voorlopig nog weinig bekend. Toen Bali echter een kolonie werd van Java bracht de veroverende aristocratie haar kunst met zich, en sindsdien oefende iedere politieke gebeurtenis op Java een krachtigen invloed uit op de Balische cultuur. Zoo correspondeert met de vroege klassieke periode van de Javaansche kunst een klassieke periode op Bali, en als het moedereiland verstoringsen en transformaties onderging weerspiegelden deze zich in de Balische kunst, totdat de Islam en de politieke chaos de verbindingsen tusschen beide eilanden verbraken, en het Hindoeïsme een laatste toevluchtsoord moest zoeken op Bali.

Aldus werd het eiland het centrum van een nieuw rijk en niet langer een gewest van Java; de Baliërs namen de kunst van de verbannen aristocratie over, vervormden haar naar eigen behoefte, en een typisch Balineesche kunst ontstond.

KUNSTENAAR IS IEDEREEN OP BALI. Koelies en vorsten, priesters en boeren, mannen en vrouwen, allen kunnen dansen, bespelen muziekinstrumenten, schilderen, bewerken hout of steen. Het is vooral verrassend te ontdekken dat een overigens arm en vervallen dorp een rijk bewerkten tempel bezit, een groot orkest of een groep acteurs van naam. Zoo is een van de meest bekende orkesten van Bali te vinden in het afgelegen bergdorp Selat, de beste legong-dansers wonen in Saba, een onbeduidende desa in de rijstvelden. Plaatsen als Mas, Batoean, Gelgel bestaan bijkans geheel uit families van schilders, beeldhouwers en acteurs. Sanoer levert, behalve priesters en heksenmeesters, uitstekende vertellers en dansers. In Sebatoe, ook een geïsoleerd bergdorp, kunnen zelfs de kinderen kleine beeldjes snijden uit overgeschoten stukjes hout, soms om te worden gebruikt als stoppen, handvaten, soms ook alleen maar dwaze mensfiguurtjes in komische houdingen, vreemdsoortige dieren, vogels van eigen vinding, kikkers, slangen, insectenpoppen – figuurtjes zonder reden of doel, alleen een uitlaat voor den scheppingsdrang. Naast deze zorgeloze, primitieve productie staan de hyperverfijnde beeldhouwwerken van Badoeng, Oeboed, Peliatan, en vooral die van de groep jonge brahmanen in Mas, die ingewikkelde figuren snijden uit hard hout, met gelijke vaardigheid een teekening of schildering voortbrengen, een tempelpoort ontwerpen, of toneel spelen en dansen.

Schilder en beeldhouwkunst en het bespelen van muziekinstrumenten zijn door de traditie gereserveerd voor de mannen, doch bijkans iedere vrouw kan prachtige patronen weven; en het is curieus dat de meest interessante weefsels – waarvan het verven en weven een zoo gecompliceerd proces is, dat voor een enkelen doek soms jaren noodig zijn – worden gemaakt door de vrouwen van Tenganan, een oud dorp met zeshonderd inwoners, zoo conservatief, dat zij geen contact wenschen met de rest van Bali en dat zij uitbannen wie buiten het dorp durft te huwen.

De voornaamste artistieke activiteit van de vrouwen bestaat echter in het maken van schoone offers voor de goden. Ingeikkelde vlechtsels van uitgesneden palmblad, groote pyramiden van fruit, bloemen, cakes, en zelfs gebraden kippen, met zuiveren smaak gearrangeerd, meesterstukken van compositie waarbij met den vorm der gebruikte voorwerpen, de stof en de kleur wordt rekening gehouden. Er zijn monumenten bij van zeven voet hoogte, geheel van gebraden varkensvleesch aan pennen geregen, gedecoreerd met figuren gesneden uit het wasachtige vet, en bekroond met banieren en pajongs uit de kantachtige weefsels van de maag, het geheel verlevendigd door het felle vermiljoen van de lombok.

DEZE BLOEI VAN DE ARTISTIEKE ACTIVITEIT en de ontwikkelde aesthetische zin van de bevolking is misschien te verklaren door een natuurlijken drang naar zelfexpressie, terwijl ook een belangrijke factor moet gelegen zijn in de vele ledige tijd welke de uitstekend georganiseerde samenwerking op landbouwgebied hun laat. Het belangrijkste element bij de ontwikkeling van die beschaving met zoowel primitieve als verfijnde kenmerken, was echter wel het feit dat nooit de artistieke kennis en bekwaamheid in een bepaalde klasse van intellectueelen gemonopoliseerd werd.

In oude Balische geschriften over ethica, zooals de *Niti Sastra*, wordt vastgesteld, dat een man die de schriften niet kent is als een die de spraak verloren heeft, omdat hij zal moeten zwijgen bij de conversatie van anderen. Verder was het een vereischte bij de educatie van een vorst, dat hij van mythologie, geschiedenis en dichtkunst behoorlijk op de hoogte was, dat hij kon schilderen en houtsnijden, dat hij het bespelen van muziekinstrumenten verstond en ook het vervaardigen daarvan, dat hij de danskunst beoefende en de zang in het Kawi, de klassieke literaire taal. Nog zijn er weinigen onder den adel die niet aan vele dezer eischen voldoen, en zij die van alle talent ontbloot zijn voelen zich toch verplicht artisten, musici en acteurs te onderhouden onder hun volgelingen.

Het gewone volk beschouwt de feodale heeren als voorbeelden voor hun levenshouding, volgt hen na, en beoefent poëzie, dans, schilder- en beeldhouwkunst om hen gelijk te zijn. Aldus is het niet alleen de aristocratie die schoonheid kan scheppen, een gemeen man kan een even verfijnd artist zijn als een welopgevoed edelman, al is hij misschien tani van

beroep, of handelaar of zelfs koelie. Onder de leden van het beroemde gamelan-orkest van Badoeng was er een koelie, een tweede goudsmid, een derde chauffeur.

DE BALISCHE TAAL KENT GEEN WOORDEN VOOR „KUNST” OF „KUNSTENAAR”, — tot voor enkele jaren werden geen schilderijen of beeldhouwwerken gemaakt zonder een bepaald, vooropgezet doel. Het samenstellen van een mooi offer, het bouwen van een steenen tempelpoort, het snijden van een stel maskers, het zijn alle werkzaamheden van gelijke aesthetische beteekenis, en hoewel de artist een zekere voorrang geniet in de dorpsgemeenschap, een afzonderlijke klasse van kunstenaars bestaat niet.

De kunstenaar is op Bali in de eerste plaats ambachtsman, en tegelijk dilettant, toevallig en anoniem; hij maakt gebruik van het hem geschonken talent, wetend dat niemand zijn naam voor het nageslacht zal bewaren. Zijn eenig doel is, zijn gemeenschap te dienen en zijn werk goed te doen, als hij den dorpsstempe] moet verfraaien of de poort van zijn buurman beeldhouwen, in ruil voor een nieuw dak of een andere dergelijke dienst. Acteurs en musici spelen zonder betaling voor de feesten van het dorp, en als zij optreden bij particuliere gelegenheden worden zij rijkelijk onthaald, doch meer niet. Vreemdelingen moeten behoorlijk betalen voor een voorstelling, doch een Baliër die het gamelanorkest of een troep acteurs verzoekt voor een huiselijk feest, zorgt alleen voor uitgezochte spijzen, verfrisschingen, sirih, en cigarettten. Betaalt hij bovendien een kleinigheid, dan wordt dat niet beschouwd als een vergoeding, doch als een geschenk om de optredende vereeniging te steunen. Alle gelden die de vereeniging ontvangt worden gestort in de kas, en besteed voor het arrangeeren van feestelijkheden of voor het aanschaffen van costuums of instrumenten.

NIETS OP BALI WORDT GEMAAKT VOOR DE NAKOMELINGSCHAP, niets voor de eeuwigheid. De eenige beschikbare steensoort is een zachte zandsteen die verweert na enkele jaren. Tempels en reliefs moeten dus altijd door vernieuwd worden, witte mieren verslinden de houten beelden en de vochtigheid verteert papier en doek — daardoor is de kunst nooit in een vaste traditie verstand.

De Baliër is buitengewoon trots op zijn traditie én tegelijk vooruitstrevend en weinig conservatief; als een nieuw idee zijn verbeelding treft neemt hij het met enthousiasme aan. Allerlei invloeden van buiten, Indische, Chineesche, Javaansche, heeft de Balische kunst ondergaan, maar iedere invloed is verwerkt op Balineesche wijze en is op den duur typisch Balineesch geworden.

Zij copieeren veel, en het is heelemaal niet wonderlijk aan een tempel, als deel van een decoratie, een dikbuikige Chineesche godheid te vinden, of de voorstelling van een roof-

overval of van een neerstortend vliegtuig, die dan terug gaat op een of ander Westersch tijdschriftplaatje.

Artistieke eigendom kan niet bestaan in de communistische Balische cultuur; wanneer een kunstenaar iets bedenkt of copieert dat als interessante nieuwigheid te beschouwen is, dan reproduceeren spoedig alle anderen de vondst.

Dus is alles in de Balische kunst vloeiend en levend. Wat voor een oogenblik een rage is die alles overheerscht, kan plotseling verlaten en vergeten worden als een nieuwe mode is uitgedacht, een nieuwe stijl in de muziek of in de tooneelkunst, of nieuwe vormen in teeken- en beeldhouwkunst. Doch de traditioneele kunst blijft ook, en als de kunstenaar het nieuwe idee moe is, keert hij terug tot den klassieken vorm, totdat wederom een nieuw idee ontbloeit.

ANDERS DAN IN DE INDIVIDUALISTISCHE KUNST VAN HET WESTEN, waar het voornaamste streven van den artist is een eigen, licht te herkennen stijl te scheppen als middel om zijn doel — erkenning en beroemdheid — te bereiken, is de anonieme artistieke productie van den Baliër, als zijn heele leven, de uitdrukking van een collectieve gedachte. Een muziekstuk of beeldhouwwerk is vaak het werk van twee of meer kunstenaars, en de leerlingen van een schilder of beeldhouwer werken steeds samen met hun meester. De Balische kunstenaar bouwt met traditioneele standaardelementen. Het arrangement en de totale toon kunnen persoonlijk zijn en er kan een zekere individualiteit uit blijken, die echter steeds ondergeschikt is aan den lokalen stijl. Er zijn bepaalde verhoudingen, bijzondere gelaats-typen, eigenaardigheden in de kleeding, die een demon kenmerken, of een heilige, een vorst of een boer, en de bepaalde figuur is niet zoozeer herkenbaar door lichamelijke eigenaardigheden als door de details van zijn kleeding. De romantische helden, Ardjoena, Rama en Pandji, kunnen alleen onderscheiden worden aan elks bijzonderen hoofdtooi.

DE BALIERS VERKREGEN HUN ARTISTIEKEN SCHOONHEIDSCANON van het oude Java, en eeuwenlang is er slechts één manier geweest om een schoon gelaat te beelden — curieus is het dat zij dit type ten slotte hebben geïdentificeerd met het eigen uiterlijk. Eens toen ik met den regent van Karangasem sprak over den gelaatsvorm van verschillende rassen, vroeg hij mij hoe ik een Baliër teekende. Hij bleek het niet eens met mijn opvatting en teekende zelf een kop, het gelaat van de klassieke teekeningen, van een type als op het heele eiland niet voorkomt!

Binnen de grenzen van deze conventies is de Balische kunst echter realistisch, zonder photographisch te zijn — d.w.z. zonder de optische illusie van het werkelijke ding te willen geven. Daarom kent hun schilderkunst geen perspectief en geen modeleering, daarom is de sculptuur sterk gestyleerd. Verder stellen zij techniek en vakmanschap boven alles.

Hoewel steeds in dienst van de religie, is de Balische kunst niet religieus. Lachwekkende tafereelen versieren tempelmuren, voorwerpen van dagelijksch gebruik zijn verfraaid met religieuze symbolen, gebruikt als zuiver ornamentale elementen afgezien van hun beteekenis. Zij snijden of teekenen de geschiedenissen die zij kennen, en dat zijn alleen die geschapen door hun intellectueelen, de religieuze leeraren van vroeger tijd.

DE BALISCHE KUNST behoort dus niet tot de „grote” kunstvormen, als bijvoorbeeld de Chineesche schilderkunst — de bewuste productie van kunstwerken met een aesthetische waarde afgescheiden van hun functie. Toch is zij weer te ontwikkeld, te verfijnd om onder de boerenkunsten te worden gerangschikt; noch behoort zij tot de primitieve kunst, onderworpen aan de eischen van den stam en den ritus (welke wij slechts primitief noemen, omdat hun aesthetiek niet overeenkomt met de onze). De Balische kunst is een zeer ontwikkelde barokke volkskunst, die boersche levendigheid combineert met de verfijning van het Hindoe-Javaansche classicisme, doch vrij van conservatieve vooroordeelen en met een nieuwe vitaliteit, nog versterkt door het besef van het demonische dat den primitief eigen is. De Balische boerenbevolking nam de bloembeladen kunst van het oude Java, zelf een spruit van de aristocratische kunst van het Indië der zevende en achtste eeuw, bracht haar terug tot de aarde en maakte haar populair bezit.

PRIMITIEVE HOUTPLASTIEK.

Ver van de kunstcentra der Balische cultuur, waar de gestijlde en de geschoolde kunst nog de eeuwenoude traditie handhaaft in een rijkdom van details en ornamentiek, of waar de moderne richting is opgekomen in vrijer en gedifferentieerder vormenspel vol verfijning en raffinement, ver gelukkig van de ziellooze maakselen der commercieele massaproductie, woekert hier en daar als een knoestige grillige plant, de primitieve kunst; een ongekunstelde sterklevende en oernatuurlijke uiting der Balische cultuur. In enkele afgelegen bergdesa's kan men soms de verbijsterende producten aantreffen van deze kunst, met geen ander doel gemaakt dan om uiting te geven aan den dwingenden scheppingsdrang van een sterk beeldend instinct, bezield door de ongebreidelde fantasie van een kinderlijken, maar rijken geest. Alles wat direct, spontaan, vrij en ongebonden, grotesk en gedurfd is, komt tot uitdrukking in deze houtplastiek, door eenvoudige bergbewoners gecreëerd, onbewust van de beteekenis hunner wonderlijke scheppingen.

CATALOGUS.

1. Monsterkikker met duizendpoot.	f 15.—
2. Man met spookgestalte.	„ 12.50
4. Monsterdier met jong.	„ 12.50
5. Twee figuren.	„ 10.—
7. Weerwolf met dierfiguur.	„ 10.—
8. Hond met jong.	„ 10.—
9. Twee figuren.	„ 10.—
10. Monster met jong.	„ 8.50
11. Grijzend duiveltje.	„ 6.—
12. Barisdanser.	„ 7.50
13. Weerwolf roofd maagd.	„ 10.—
14. Barong.	„ 8.50
16. Vrouw met kind en hond.	„ 7.50
17. Man met vrouw en kind.	„ 7.50
18. Monster met uil en kikker.	„ 8.50

19. Liggende tijger met vier apen.	n. t. k.
20. Man met slang, krab, kikker.	„ 18.50
21. Rangda met barong.	„ 20.—
22. Rangda met barong	„ 25.—
23. Moeder met kind.	„ 7.50
24. Miereneter met tijtjak.	„ 17.50
25. Pepaka op een apin (Tantri-verhaal)	„ 8.50
26. Dierengroep.	„ 16.50
27. Pepaka met de tijger. (Tantri-verhaal)	„ 15.—
28. De tijger en de aap met de staarten samengebonden (Tantri-verhaal)	„ 16.50
31. Siwa op draak, demon, stier en leeuw.	„ 12.50
32. Krokodil met aap.	„ 10.—
33. Boscheekhoorn.	„ 8.50
36. Zittende vrouw.	n. t. k.
37. Man met kapmes. (hoorn)	„ 2.—
38. Man in metapa met slang.	n. t. k.
39. Moeder met kind.	„ 12.50
40. Omkijkende leeuw met een aap.	„ 12.50
41. Krokodil	„ 1.—
44. Snijwerk van karbouwhoren.	„ 5.—
45. „ „ „	„ 3.—
47. „ „ „	„ 2.—
48. „ „ „	„ 1.75
49. „ „ „	„ 1.50
50. „ „ „	„ 1.—
51. „ „ „	„ 1.—

TEKENINGEN EN SCHILDERINGEN UIT DE COLLECTIE BONNET.

Omstreeks 1930 begon de verjonging der Balische kunst, die toen tot vrije kunst werd, daar zij niet enkel meer diende om tempels en gebruiksvoorwerpen van versieringen te voorzien. Hoewel de tendens tot een vrije kunstontwikkeling reeds historisch en volstrekt niet immer latent bij de Baliërs aanwezig was, blijft het toch een wonder hoe deze kiem zich zóó plotseling tot zoo rijke vrucht heeft kunnen ontwikkelen, zoodat de verklaring misschien moet gezocht worden in de nauwe aanraking die een enkel Westersch kunstenaar met dit kunstzinnig volk gehad heeft.

CATALOGUS.

1. Tjalonarang-voorstelling.	I. B. Kembeng. Tebesaja.	1930.
2. Ardjoena Wiwaha.	I. B. Kembeng. Tebesaja.	1932.
3.* Herten aan de bron.	I. B. Made. Tebesaja.	1941.
4. Tantie Pegelaran.	I. B. Wiri. Tebesaja.	1931.
5. Gadjah Ketjapa.	I. Made Gerija. Oeboed.	1933.
6. Landbouwers met ossen.	I. G. Nj. Lempad. Oeboed	1931.
7. De dood van den zoon van den koning van Madoera. (Tantri Kamandaka)	Dewa Gde Meregeg. Padangtegal.	1930.
8. Legod Bawa. (Het teeken van Siwa's grootheid)	I. G. Dokar. Bedoeloe.	1932.
9. Rangda.	I. B. Togog. Batoean.	1936.
10. Soetosomo.	I. B. Nj. Tjete Boeda. Batoean.	1934.
11. Lemboe voor de lijkverbranding.	I. B. Nj. Tjete Boeda. Batoean.	1935.
12. Jager in het bosch.	I. B. Nj. Tjete Boeda. Batoean.	1936.
13. De kinderlooze rijke vrouw smeekt den goden om een kind.	I. B. Widja. Batoean.	1940.
14. Bima Swarga. (Hellestraffen)	Dewa Kompiang Kandel. Batoean.	1937.
16. De Sanghyang-danseres wordt naar den tempel gedragen.	Tjokorda Oka. Peliatan.	1930.

*) Alleen dit nummer is te koop; prijs f 70.—

17. Giri-Poetri met den pasgeboren Sanghyang Gana.	I. G. Kt. Kobot. Pengosekan.	1933.
18. Vogels.	Si Roendi. Sanoer.	1937.
19. Grotoske.	I Gesok. Sanoer.	1937.
20. Dieren-burlesque.	I Poegig. Sanoer.	1937.
21. Naga Pasah bedreigt Rama en Laksmana.	Noord-Bali.	1928.

MODERNE BALISCHE KUNST VAN DE WERKGROEP OEOBOED.

21. I. Djata	Lijkverbranding.	f 90.—
22. „ „	Djoged, Balische flirtdans.	„ 20.—
23. I. B. Kembeng	Op weg naar den pasar.	n. t. k.
24. „ „ „	Het begin van het heksenverhaal Tjalonarang.	„ 65.—

De koning en koningin van Peking smeeken God Siwa om een kind; hun bede zal vervuld worden, zoo zij op den terugtocht zwijgen. Maar de koningin uit onderweg haar bewondering voor een vet varken met vele jongen: de tweeling die geboren wordt, heeft een varkensgestalte. Volwassen geworden smeeken de beiden God Siwa om hun menschengestalte te geven. Deze bede wordt verhoord. Het meisje wordt Swar Mas genoemd en krijgt van Doerga de macht der zwarte magie, Siwa geeft den jongen den naam van Tinting Mas en verleent hem de macht der witte magie.

25. „ „ „	Sawahbewerking	f 20.—
26. I. B. Togog	I. Belog (de Domoor).	„ 75.—

I. Belog is heel dom en brengt zijn tijd door met nietsdoen en vermaak. Zijn broer zegt hem visschen te gaan vangen op de steenen in de rivier met rijst, varkensvleesch en offers als aas. Als dit verdwijnt zonder dat hij iets in zijn net vindt, waakt hij 's nachts er bij en verrast een grooten vogel (links beneden). Deze smeekt om genade en geeft hem een veer, die hij moet laten vliegen als hij hulp noodig heeft en volgen. Na eenige maanden laat hij de veer los en hij vaart met een kepeng op de veer zittend over het water naar het land van den grooten vogel (links midden). Daar wordt hij gevangen genomen en aan een boom vastgebonden als hij door list veel rijst op den pasar tracht te koopen (links boven). Maar hij wordt bevrijd door den vogel, die de zoon des konings blijkt te zijn. Op diens raad vraagt hij 's konings magere paard, dat in ruil voor voer en wierook geldstukken en ijzerresten geeft.

Terug met het paard in zijn land is hij een rijk man en bouwt van de ijzerresten een muur om zijn erf, waarin veel wespennestelen (rechts boven). Als dan de koning uittrekt met zijn gevolg om het wonderpaard op te eischen jagen de wespen de volgelingen op de vlucht (midden boven). De koning stort met het door de wespen gestoken paard in het ravijn en I Belog huwt de dochter van den koning.

27. I. B. Togog	Malat. De kinderlooze koning van Tjandi Kesoema smeekt God Siwa om een kind.	f 75.—
28. " " "	Ida Batoer Taskara.	" 25.—
<p>De kluizenaar Batoer Taskara neemt een jong meisje tot zich, dat haar vaders huis ontvlucht is waar zij slecht behandeld werd. Eenige maanden daarna, als zij een kind verwacht, keert zij tegen den wil der goden naar het vaderlijk huis terug. Batoer Taskara wil haar niet alleen laten gaan en begeleidt haar. Dit wordt zijn ongeluk, in de buurt van een desa wordt hij in zijn slaap overvallen en gedood door dorpelingen, die hem aanzien voor den dief van een weggehoopen geit.</p>		
29. I. B. Semawa	Asch na de lijkverbranding naar zee gebracht	" 50.—
30. " " "	Trancedans met ketjak-koren.	" 35.—
31. I. B. Tibah	Lijkverbranding.	" 50.—
33. I. B. Made	Adiparwa.	" 25.—
<p>Bima verlangt van Baladewa de hand van Krisna's dochter voor Abimanijoe, zoon van Ardjoena. Baladewa, onwillig, stelt vele moeilijke voorwaarden, die echter door Bima vervuld worden. Op zijn roep verschijnen dieren, de berg en het gouden huis, terwijl de vogels en dieren een lied aanheffen.</p>		
34. I. B. Njoman Tjete Boeda	Episode uit het heksenverhaal Tjalonarang: de heks Rangda doodt den Pandoeng, afgezant van den koning.	" 30.—
35. I. B. Bala	Offers worden naar zee gebracht.	" 35.—
36. " " "	De overstroming van Dwarawati.	" 35.—
37. " " "	Apenjacht in Batoean.	" 15.—
38. " " "	Amad: Amad doodt den witten Raksasa die zijn gemalin geroofd heeft.	" 15.—
39. " " "	Apen dooden hun vijand, de slang Slam Boekit.	" 10.—
40. " " "	Amad verlaat den tempel.	" 10.—
41. An. Ag. Gde Sobrat	Balische pasar.	" 75.—
42. " " "	De heks Rangda.	" 15.—
43. Dewa KOMPIANG Kandel	Vijver in het bosch bij Besakih.	" 75.—
44. " " "	Barong en krisdancers.	" 15.—
45. G. Ktoet Kobot	Tjoepak: Balisch volksverhaal.	" 20.—

Van twee broers is Tjoepak een snoevende gulzig-aard en Gerantang verijnd en edel. Als zij samen in het bosch den demon Benaroe ontmoeten, die de prinses Raden Galoeh geroofd heeft, is het Gerantang die met den demon strijdt en de prinses bevrijdt, terwijl Tjoepak in een boom vlucht.

46. G. Ktoet Kobot	Ramayana.	" 17.50
47. Wajan Godot	De gedooide Ardjoena tot leven gebracht door Anteboga.	" 12.50
48. I. Tombelos	Voorbereiding voor een lijkverbranding.	" 50.—
49. I. Reneh	Balische handwerkers.	" 30.—
50. I. B. Tohdjiwa	De bliksem tracht Manik te vangen.	" 30.—
51. I. Ngendon	Voorbereiding voor een Balische offerdans.	" 35.—
52. " " "	Pasar.	" 40.—
53. I. B. Sali	Episode uit de Tantri Kamandaka: de vogels geven een gamboeh-voorstelling (traditioneele Balische hofdans).	n. t. k.
54. I. B. Djatasoera	Amad en de koningin van Mesir.	" 20.—
55. I. B. Diding	Djogeddans (Balische flirt-dans).	" 20.—
56. " " "	Waterval met watergeest.	" 20.—
57. " " "	Inschepen voor het eiland Serangan	" 20.—
58. I. Lendjoe	Soetosomo onder bescherming van Sanghyang Toenggol verandert de vijandelijke wapens in water en bloemen.	" 15.—
59. I. B. Wiri	Dierencompositie.	" 15.—
60. Anak Agoeng Gde Meregeg	Speenvarkens roosteren.	" 22.50
61. I. B. Sanoer	Sawah's.	" 10.—
62. I. Saweg	Bimaswarga: Hellestraffen.	" 15.—
63. Kinderteekening	Ardjoena met hofstoet.	" 7.50
64. Twee en relief gesneden paneelen van djempinshout;	per stuk.	f 16.—
65. " " " " " " "	gentawashout;	" 8.—
	per stuk.	

GEILLUSTREERDE LONTAR-BOEKEN.

OVER LONTAR ALS SCHRIJFMATERIAAL is een uitvoerig artikel te vinden in Djawa, Jan. 1941. Aan het eerste deel van dit opstel, ontleend aan het dagboek van den vroegeren controleur van Karangasem, C. J. Grader, zijn de volgende mededeelingen te danken.

Sinds oude tijden schijnt het maken van lontar-schrijfbladen (pepesan) in Karangasem te zijn geconcentreerd, tengevolge van het feit dat het superieure lontarblad daar alleen voorkomt. Omdat de vraag naar het artikel nooit bijzonder groot was, werd ook in den vorstentijd het handwerk, dat bovendien een groote ervaring en zeer veel zorgvuldigheid vereischte, slechts door weinigen beoefend. Thans is er nog slechts één persoon, die, geholpen door zijn zoon, lontar vervaardigt voor de markt — de laatsten van een geslacht dat van ouder tot ouder een bestaan vond in dit ambacht.

Uit de onbewerkte lontarbladen worden de breedste en dikste uitgezocht en in de zon gedroogd tot zij een geelachtige kleur hebben gekregen, vervolgens worden zij vier dagen in water geweekt, met klapperbast afgeschuurd en weder gedroogd. Daarna worden zij ruwweg op maat gesneden en gedurende één nacht uitgekookt om ze kiemvrij te maken.

Elk blad wordt dan zorgvuldig afgeveegd, te drogen gelegd, en gedurende enkele dagen gebleekt. Het blad verkrijgt daardoor een matgele kleur en ook een zekere veerkracht. Gedurende één à twee galoengans (van 210 dagen) worden zij in bundels geperst en om de tien dagen zorgvuldig schoon gewreven. Dan is het blad klaar om precies op maat gesneden en geperforeerd te worden. Het middelste der drie gaten dient om later het koord door te laten dat den bundel bijeenhoudt, de gaten aan de uiteinden zijn bestemd om de houten pinnen door te steken, waaraan de bladen worden geregen om in een klein persblok de laatste bewerking te ondergaan. Deze bewerking bestaat uit het bijschaven van de zijkanten, die vervolgens met puimsteen en schuurpapier worden glad gemaakt en ten slotte rood geverfd. Eventueel kan het daarna worden gelinieerd, welke liniatuur na het beschrijven weer wordt uitgewischt.

OMTRENT HET GEBRUIK deelt dr. C. Hooykaas in hetzelfde artikel het volgende mede.

De geheele Balische literatuur, die zoo buitengewoon omvangrijk is doordat zij alle mogelijke gebieden bestrijkt over een tijdsruimte van meer dan duizend jaar, werd en wordt op lontar afgeschreven of liever gekrast door middel van een klein beitelje. Er ontstaat dan een lichter gekleurde inritsing in het geelachtige materiaal. Daarna word de geheele oppervlakte bedekt met een emulsie van het roet van kemiri-noten in klapperolie, waardoor alle lijntjes helderzwart worden, terwijl de rest van het oppervlak slechts een wat donkerder kleur krijgt. Ook wanneer lontarboeken goed geconserveerd worden verdient het aanbeveling ze om de vier jaar opnieuw zwart te maken.

Een paar houten schutbladen, soms plat, soms halfronnd, vormen den bundel tot een boek (tjakepan), dat soms in een precies passend, vaak fraai besneden of ingelegd kistje wordt bewaard.

Voor alle handelingen bij het beschrijven van een lontar, voor het inwijden van een nieuw geschrift, voor de magische sterking op het jaarlijksche feest van Saraswati, de godin van de wetenschap, zijn bepaalde offers en mantra's voorgeschreven.

Naast de geschreven lontar, die voor allerlei doeleinden dienstig is en ook in de administratie een ruime plaats inneemt, is de geïllustreerde (prasi) natuurlijk steeds een luxe-artikel.

CATALOGUS.

	1.	RADJAPALA I.	f 10.—
Blad	1.	Radjapala gaat op jacht.	
	2.	Hij komt bij een badplaats en gaat baden.	
	3.	Hemelnimfen dalen neer, en Radjapala verstopt zich achter een boom.	
	4.	De hemelnimfen baden ook en Radjapala neemt met een stok een van hun kains weg.	
	5.	De hemelnimfen kleeden zich weer, maar één, Ni Soelasih genaamd, blijft zonder kain en kan daardoor niet terugkeeren naar de hemelsche gewesten.	
	2.	RADJAPALA II.	f 12.—
Blad	1.	Als de hemelnimf alleen achter blijft, komt Radjapala met haar kain te voorschijn. Hij belooft haar de kain terug te zullen geven, op voorwaarde dat zij met hem mee gaat om met hem te trouwen.	
	2.	Zij stemt hierin toe en samen gaan zij nu op weg naar zijn poeri.	
	3.	Nu leven zij als man en vrouw in de poeri van Radjapala, en na verloop van tijd, deelt Ni Soelasih haar gemaal mede dat zij een kind verwacht.	

- „ 4. Voor het kind ter wereld komt, doen zich verschillende vreemde teekenen voor: donder, regen en bliksem.
- „ 5. Maansverduistering en regenboog.
- „ 6. Er is een zoon geboren, de buurvrouwen brengen geschenken.

3. RADJAPALA III.

f 10.—

- Blad 1. Radjapala en zijn gemalin gaan wandelen met hun zoon Doerma.
- „ 2. Nu herinnert Soelasih haar gemaal aan zijn belofte en vraagt verlof om naar het rijk der hemelnimfen terug te keeren. Radjapala weent van verdriet als zijn vrouw wegzweeft.
 - „ 3. Radjapala onderwijst zijn zoon, en als deze volleerd is, gaat hij heen om zich in het woud te wijden aan meditatie.
 - „ 4. In het woud komt hij bij een waringinboom en verzoekt dezen vergunning om zich in zijn schaduw ter overpeinzing neer te mogen zetten.
 - „ 5. Als hij door volhardende meditatie groote geestelijke kracht heeft verkregen, verschijnen vreemde gestalten om hem te verzoeken.

4. RADJAPALA IV.

f 10.—

- Blad 1. De zoon van Radjapala zit thuis te studeeren; en als hij heel geleerd geworden is, vertrekt hij om den koning van Wanakling zijn hulde te brengen.
- „ 2. Doerma brengt hulde aan den vorst, die zich daarna terug trekt in zijn poeri.
 - „ 3. Doerma gaat naar het woud om zijn vader te zoeken.
 - „ 4. In het bosch leven drie demonen die onheil willen brengen aan Radjapala.
 - „ 5. Op zijn tocht door het woud ziet Doerma één van deze demonen.

5. ARDJOENA WIWAHA.

f 10.—

- Blad 1. Ardjoena en zijn dienaren zitten neer in meditatie.
- „ 2. Hemelnimfen tooien zich om voor Ardjoena te verschijnen.
 - „ 3. Zij trachten tevergeefs Ardjoena te verleiden.
 - „ 4. Hierna komt een Raksasa, in den vorm van een everzwijn, om Ardjoena uit zijn meditatie te wekken. Ardjoena neemt zijn boog en . . .
 - „ 5. schiet zijn pijl af op het everzwijn, dat tegelijkertijd getroffen wordt door een pijl uit den boog van een vreemden jager.

6. SAMPI BADAK (Balisch volksverhaal).

f 12.—

- Blad 1. In de poeri van Radja Deha staat een groote waringinboom die de geheele poeri overschaduwet. Als niemand in staat blijkt dezen boom om te hakken, maakt de Radja bekend, dat hij die de poeri van dien boom kan bevrijden, zijn dochter tot vrouw zal krijgen. Dit hoort de boomgeest, hij verandert zich in een stier en verschijnt zoo voor den koning van Deha om hem mede te deelen dat hij de kracht bezit om den waringinboom weg te halen.
- „ 2. De stier neemt den waringin op zijn horens en draagt hem weg.
 - „ 3. De prinses, die nu met den stier moet trouwen, wordt getroost door haar dienaressen, terwijl haar vader haar meedeelt dat hij zijn gegeven woord gestand moet doen.
 - „ 4. Nadat de bedroefde prinses afscheid heeft genomen van haar vader, wordt zij weggevoerd door den stier.
 - „ 5. Onderweg zegt de stier dat hij even wil gaan drinken. Het is evenwel zijn bedoeling de horens te slijpen aan de kalisteeenen, om daarna de prinses te dooden.
 - „ 6. Intusschen komt een aap, die het slechte voornemen van den stier kent, en neemt de prinses mee hoog in een boom.

7. TJOEPAK (Balisch volksverhaal).

f 10.—

- Blad 1. Gerantang ploegt op de sawah, terwijl zijn broer Tjoepak op het sawahdijkje smult van het lekkere eten dat ze meegenomen hebben. Zoo dra Gerantang klaar is met ploegen, gaan beiden naar huis. Daar vertelt Tjoepak aan zijn vader, dat hij alleen op de sawah gewerkt heeft; daarom wordt de vader boos en slaat Gerantang.
- „ 2. Gerantang is daardoor zeer bedroefd en gaat weg. Tjoepak volgt hem. In Kediri gekomen gaan ze beiden naar den koning, wiens dochter door een Bendaroe (Raksasa) gestolen is, en Gerantang belooft den koning dat hij de prinses terug zal halen en den Bendaroe dooden.
 - „ 3. Gerantang vecht met den Bendaroe, terwijl Tjoepak in een boom vlucht. Het gelukt Gerantang om Bendaroe te dooden. Daarna helpt Tjoepak zijn broer Gerantang in de put afdalen om de prinses te bevrijden. Als Gerantang in de put is, wordt het prinsesje er uit gehaald door Tjoepak, en Gerantang niet.
 - „ 4. Blij gaat Tjoepak met het meisje naar het hof. De dieren betuigen hun medelijden aan Gerantang die ellendig in de put zit.

- „ 5. Gerantang kan ten slotte uit de put komen, en gaat naar Kediri om met de prinses te trouwen Tjoepak vlucht weg zoodra Gerantang aankomt, en Gerantang is blij dat hij het meisje weer terug krijgt.
8. TJOEPAK (Zie hierboven). f 10.—
9. RAMAYANA. Oude lontar van 31 bladen. „ 45.—
10. DARMO LELANGON of DAMPATI LELANGON. „ 90.—
Losse bladen hiervan kunnen besteld worden à f 1.50 per stuk (drie stuks zijn hier aanwezig).

Deze lontar is een der vele welke door Dr. Brandes, destijds bibliothecaris van het Bataviaasch Genootschap, werden verzameld tijdens de Lombok-expeditie (1894).

Vol bewondering voor de fijnheid van teekening en sierlijkheid van uitvoering dier Balische boekillustratie van Lombok, wist de latere conservator C. M. Pleyte de directie te bewegen, een groote prachuitgave te maken van deze illustraties, welke verscheen onder den titel: „Darmo Lelangon, een Koninklijk lied zonder woorden van het eiland Lombok, verlucht door Nengah Gria Mendara den Priester.” (1912 *). Helaas ontbrak niet alleen de tekst, waarvan deze bladen de illustratie vormden, maar zelfs elke aanduiding wat de tafereelen moesten voorstellen.

Bij andere werken staat soms de tekst er doorheen geschreven, op dezelfde wijze als bij Het Kladschrift van Jantje en de navolgingen hiervan, terwijl ook wel eens de voorgestelde personen althans voluit genoemd of tenminste aangeduid worden. Ditmaal echter niets hiervan; de tekst was niet te vinden, en zelfs geen die hem kende, zoodat volstaan moest worden met een zoo goed mogelijke beschrijving door een ontwikkeld brahmaan.

Gelukkig heeft de latere Gouverneur dr. Caron in den tijd dat hij resident van Bali en Lombok was het initiatief genomen om de lontar-literatuur dezer eilanden systematisch te verzamelen. Hierbij is dit gedicht ook voor den dag gekomen, dat op naam staat van den ouderen broeder van den laatsten (Balischen) vorst van Lombok, Anak Agoeng Ketoet Karang Asem, vorst van Mataram van 1837 — '39 († 1870). (dr. C. Hooykaas, in het A.I.D. van 12 Juni 1941).

De vignetten voor dezen catalogus zijn aan dit beroemde werk ontleend; hieronder volgt een korte beschrijving in de volgorde waarin zij in het origineel en ook hier voorkomen. De nummers verwijzen naar de reproducties van Pleyte.

*) Een exemplaar is op de tentoonstelling aanwezig; prijs f 5.—

- 3 l : Balische en Boegineesche prauw.
- 9 l : poeri (vorstelijk paleis).
- 23 l : de dame neemt een bad in een vorstelijke badplaats.
- 27 r : een kleine tempel verborgen in het woud.
- 28 l : tempel, offerende priester en tempelgangers.
- 35 r : gebaard man met een zwaard gewapend be- waakt zijn kudde geiten.
- 45 r : de ridder neemt een bad in de rivier, daarna ont- moet hij een demon, die hem aanspreekt.
- 50 r : de dame, die zich even verwijderde, verdedigt zich teruggekeerd tegen de handtastelijkheden van haar metgezel.
- 53 r : kustlandschap.
- 69 r : de gelieven in de schaduw van geboomte aan den oever van een rivier.
- 82 l : de dame wacht haar minnaar.
- 82 r : de gelieven wandelen in het bosch.
- 35 l : de ridder en zijn minnares wandelen verder.

